

УДК 37.123.15

Т.А. ЛИТВИНЕНКО

БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ ОСВІТИ В ПРИВАТНИХ ОСВІТНЬО - НАУКОВИХ КОМПЛЕКСАХ: ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Литвиненко Таміла Анатоліївна – Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, завідувач навчально – методичним кабінетом кафедри правознавства, викладач

У статті визначаються та розглядаються теоретико-методичні і практичні аспекти організації процесу безперервної освіти недержавними науково-освітніми комплексами в умовах становлення інформаційного громадянського суспільства незалежної України.

Ключові слова: «безперервність освіти», «навчання протягом життя», «приватні навчальні заклади», «науково-освітній комплекс».

В статье определяются и рассматриваются теоретико-методические и практические аспекты организации процесса непрерывного образования негосударственными научно-образовательными комплексами в условиях становления информационного гражданского общества независимой Украины.

Ключевые слова: «непрерывность образования», «обучение в течение жизни», «частные учебные заведения», «научно-образовательный комплекс».

The theoretical, methodical and practical aspects of the organization of continuous education process by non-state scientific and educational complexes under the conditions of formation of informational civil society of independent Ukraine are considered and defined.

Keywords: «an education continuity», «lifelong training», «private educational institutions», «a scientific and educational complex».

© Т.А. Литвиненко, 2012

Реформування вітчизняної системи освіти потребує ретельного перегляду всіх її складових і, перш за все, вироблення нових прогресивних підходів до комплексності та безперервності освітнього процесу. Саме приватні ВНЗ та створювані ними освітньо - наукові комплекси дають можливість вирішувати такі невідкладні проблеми неперервної освіти, як: - забезпечення випереджального характеру адаптованості до мінливих вимог ринку праці та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів відповідно до суспільних вимог;

- підвищення мотивації студентів та педагогів до неперервного фахового зростання;

- створення і впровадження нових ефективних технологій навчання тощо [1; с. 131].

Постановка проблеми. Глобалізація, зміна технологій, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, утвердження пріоритетів сталого розвитку, інші властиві сучасній цивілізації риси зумовлюють розвиток людини як головну мету, ключовий показник і основний важіль сучасного прогресу, потребу в радикальній модернізації галузі, ставлять перед державою, суспільством завдання забезпечити пріоритетність розвитку освіти і науки, першочерговість розв'язання нагальних проблем. Однією з умов такого розвитку в освіті є формування навчально-наукових комплексів, що здатні забезпечувати безперервність її протягом життя. Безперервність освіти, навчання протягом життя – це і принципова ідея, що почала здійснюватись в першу чергу недержавними, приватними навчальними закладами, що певною мірою випередили час з її впровадженням на початку 1990-х років.

Державна політика стосовно безперервної освіти

ти проводиться з урахуванням світових тенденцій розвитку освіти протягом життя, соціально-економічних, технологічних та соціокультурних змін.

Безперервність освіти реалізується шляхом:

- забезпечення наступності змісту та координації навчально-виховної діяльності на різних ступенях освіти, що функціонують як продовження попередніх і передбачають підготовку громадян для можливого переходу на наступні ступені;

- формування потреби та здатності особистості до самоосвіти;

- оптимізації системи перепідготовки працівників і підвищення їх кваліфікації, модернізації системи післядипломної освіти на основі відповідних державних стандартів;

- створення інтегрованих навчальних планів і програм;

- формування та розвитку навчальних науково-виробничих комплексів ступеневої підготовки фахівців;

- запровадження та розвитку дистанційної освіти;

- організації навчання відповідно до потреб особистості і ринку праці на базі професійно-технічних та вищих навчальних закладів, закладів післядипломної освіти, а також використання інших форм навчання;

- забезпечення зв'язку між загальною середньою, професійно-технічною, вищою та післядипломною освітою.

Водночас стан справ у галузі освіти, темпи та глибина перетворень неповною мірою задовольняють потреби особистості, суспільства і держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки зросло число наукових розробок,

пов'язаних із вивченням діяльності приватних середніх та вищих навчальних закладів, із дослідженням процесів формування освітньо-наукових комплексів. Намічено основні підходи та тенденції у вивченні суті і особливостей безперервності освіти (В.І. Астахова, Б.М.Данилишин, В.І. Куценко та ін.).

Чітко визначено зміст і сутність основних понять «навчально-науковий комплекс», «освіта протягом життя» (М.Б.Вітер, О.І. Грінченко, С.Л. Губіна, М. Ф. Головатий та ін.).

Мета дослідження. Дослідити формування ідейних основ безперервної освіти на основі навчально-наукових комплексів, що впроваджуються недержавними закладами освіти в умовах формування інформаційного громадянського суспільства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освіта - основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства. Освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені.

За роки незалежності на основі Конституції України визначено пріоритети розвитку освіти, створено відповідну правову базу, здійснюється практичне реформування галузі згідно з Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»), що передбачає:

- створення навчально-наукових комплексів (університет, інститут, коледж, технікум, професійне училище тощо), міжнародних університетів у їхньому складі; регіональних і галузевих університетів;

- створення в Україні спільних з іншими державами вищих навчальних закладів; розширення практики обміну педагогічними працівниками з провідними зарубіжними вищими навчальними закладами;

- використання вищих навчальних закладів інших країн для здобуття вищої освіти громадянами України;

- організація комплексних наукових досліджень з проблем вищої освіти [2; Розділ «Вища освіта»]

Виникнення недержавних навчальних закладів є прямим наслідком реформи, безумовним результатом нових підходів до навчання, подолання консерватизму, монополізму, бюрократії тощо. І хоча в цій сфері, як і в усіх інших напрямках реформи освіти, залишається багато нерозв'язаних питань і проблем, конкретний аналіз ситуації дає змогу стверджувати, що здебільшого ці вищі навчальні заклади (ВНЗ) вже зуміли зайняти своє належне місце в українській системі освіти, отримали визнання суспільства як невід'ємна ланка соціального ладу України. Їх внесок у реформування освіти, у створення нової соціально-економічної і політичної системи в Україні стає дедалі вагомішим, а

вивчення їх діяльності дедалі актуальнішим [3; с. 37].

Система приватних навчальних закладів охоплює всі кваліфікаційні рівні освіти від дошкільної до післядипломної, часто об'єднаних у комплекси. Прикладом таких освітніх комплексів з єдиною концепцією навчання і виховання є Європейський університет (м. Київ); Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія». У вищих навчальних закладах приватної форми власності навчаються близько 427 тис. студентів.

В процесі формування і функціонування науково-освітнього комплексу діють специфічні чинники, які обумовлюються освітньо-культурною політикою держави, потребою суспільства у відповідному інтелектуальному потенціалі, національними освітніми і культурними традиціями тощо. Ці чинники виступають як національні і є концептуальними. Відповідно до концепцій розвитку освіти в певні періоди висуваються нові вимоги щодо вдосконалення змісту та стандартів освіти.

Однак ці чинники мають підкріплюватись реальними показниками, які безпосередньо впливають на можливості реалізації освітніх концепцій (фінансування освіти і культури, стан забезпечення її сучасними засобами навчання і виховання, наявний контингент різних вікових груп осіб, що навчаються, фінансові можливості інвесторів навчання, стан основних засобів освіти і культури та ін.). Важливе значення мають також психологічні чинники, які утворюють мотиваційний вплив на необхідність освітньої підготовки молодих людей до життя і праці в умовах нової соціально-економічної системи [4; с. 107].

Пріоритетність тих чи інших чинників щодо впливу на функціонування науково-освітнього комплексу повинна надаватись соціально - економічним, які обумовлюють соціальну базу культури і освіти. При цьому не треба ігнорувати природно-географічні чинники, які створюють середовище навчально-виховного процесу (краєзнавче, природне, традиційне, виховне тощо).

Саме з всебічного аналізу окремих груп чинників складається оптимальна схема територіальної організації культурно-освітнього комплексу та визначаються найбільш обґрунтовані напрямки внутрішньо регіонального покращення його функціонування.

Науково-освітній комплекс повинен стати структурою, що формується шляхом поєднання закладів освіти, мета яких – створення системи ступеневої освіти з ранньою професійною орієнтацією молоді шляхом використання науково-педагогічних кадрів, наукових лабораторій і матеріально-технічної бази засновників і членів комплексу.

Приватні ВНЗ внесли вагомий внесок у подолання системної кризи в країні: створили тисячі нових робочих місць, врятували від життєвих катастроф десятки тисяч молодих людей, надавши їм можливість знайти належне місце в суспільстві; вони сміливо пішли на експеримент щодо створення навчально-наукових комплексів і системи неперервної освіти, стимулювали підготовку кадрів з гостродефіцитних спеціальностей.

Приватні навчальні заклади мають більше можливостей щодо впровадження нових методик та інформаційних технологій в освітній процес, вдосконалення управління ВНЗ, його соціально-економічною діяльністю, наприклад, за рахунок більш гнучкої фінансової політики [5; с. 291].

Внаслідок зміни світової суспільної ситуації змінюється також роль університету як суспільного інституту і університет вже не може більше залишатися монополією держави; що, в добу відкритих економік та постнаціональних держав університет все більше повинен ставати діловою установою — більш корпоративною, підприємницькою, управлінською, ініціативною. Яка б філософія не стояла за цим рішенням, сталося те, що сталося. Недержавний ВНЗ став повноправним гравцем на полі вищої освіти.

На загал поширена думка, що приватний ВНЗ, завдяки недержавній формі власності, апriorі користується ширшими самоврядними правами порівняно з державними ВНЗ, бодай щодо фінансово-господарської діяльності. У цьому відношенні він, мовляв, перебуває у привілейованій позиції, оскільки може вільно встановлювати рівень оплати викладачів, вільно формувати штатний розпис, оплачується необмежено щодо встановлення співвідношення кількості викладачів до кількості студентів, і, головне, може заощадити собі нерви і час у відносинах із державним казначейством з простої причини їх відсутності та ін. З одного боку, це правда. Однак чи все так просто і очевидно?

Діюче українське законодавство про вищу освіту прописане в термінах фактично бінарної опозиції між приватною і державною вищою освітою.

Державна — неприбутковий статус і звільнення від оподаткування; припускається, що надана тут вища освіта є публічним благом; звідси, право на державне фінансування. Водночас державні ВНЗ мають право додатково здійснювати набір контрактників і фактично здійснюють комерційну діяльність на пільгових умовах.

Приватна — прибутковий статус і оподаткування на умовах комерційного підприємства; припускається, що надана тут вища освіта є приватним благом, тобто ВНЗ надають комерційні послуги; державне фінансування практично недоступне. ВНЗ приватної форми власності позбавлений будь-яких пільг щодо оплати комунальних послуг. Недержавний університет не отримує жодної урядової підтримки ні у вигляді стипендій для студентів чи додаткового соціального забезпечення викладачів, ні державного замовлення на підготовку фахівців та ін.

Законодавець навіть не міг собі уявити, що можуть постати недержавні ВНЗ з гуманітарним профілем навчання, які надаватимуть освітні послуги не з так званих комерційних спеціальностей, а спробують відроджувати занедбані в радянський період візантиністику та медієвістику, церковну історію, соціальні науки про релігію, біоетику та ін. В модерному розумінні університету як суспільного інституту вища освіта (незалежно від форми власності) розглядається як публічне благо. Держава, як інституція, що покликана пильнувати забез-

печення загального блага і врахування публічного інтересу в суспільній взаємодії, покликана створювати сприятливі умови для участі громадянина відповідно до його здібностей у цьому благові.

Приватний ВНЗ позбавлений можливості претендувати на ширшу автономію.

Проектом Закону України «Про вищу освіту» передбачено низку змін щодо розширення повноважень ВНЗ. Зокрема, йдеться про право університету: «перерозподіляти ліцензований обсяг прийому за спеціальностями в межах відповідної галузі освіти (ст. 24.2); здійснювати підготовку кадрів з вищою освітою за експериментальними навчальними планами і програмами (ст. 24.2); приймати рішення про присудження в установленому порядку наукових ступенів доктора філософії, доктора наук з видачею державного документа (ст. 24.3); приймати рішення про присвоєння в установленому порядку вчених звань старшого дослідника, доцента, професора з видачею державного документа (ст. 24.3); та ін [6].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Основним критерієм суспільного визнання будь-якого ВНЗ є якість підготовки спеціалістів. Щоб саме за цим показником оцінювати його діяльність, не мати підстав для дискредитації закладу незалежно від форми власності, потрібно на державному рівні розв'язати низку першочергових проблем. Основні з них такі: розроблення і впровадження державних стандартів освіти; організація незалежного моніторингу якості освіти; вдосконалення системи ліцензування та акредитації навчальних закладів; упровадження прогресивних, зокрема комп'ютерних систем освіти на кшталт інтернету тощо. Водночас необхідним вбачається й розвиток навчально-наукових комплексів, що може на краще змінити екстенсивні тенденції у створенні навчальних закладів.

Освіта в сучасній Україні не може бути уніфікованою. Навпаки, в політично поліваріантній державі вона має будуватися з максимальним урахуванням територіальних, етнонаціональних особливостей, культурних традицій та історії.

Зміцнення інститутів освіти як соціальних інституцій, покликаних забезпечити навчання, розвиток, професійну підготовку людини, а отже, її соціалізацію, може гарантувати лише відповідна нормативно-правова база. Таке завдання стоїть і перед новим законодавством про вищу освіту. Невизначений стан цього законодавства, штучне затягування роботи різних узгоджувальних рад і комісій парламенту над проектом законодавства про вищу освіту створює ще більшу нестабільність освітньої сфери. Втрачаються і сподівання на можливість повноцінного приєднання до європейського освітнього простору.

У системі освіти є три взаємозалежні партнери: особа, держава, суспільство. Найважливішим суб'єктом була і залишається особа. Звідси монополія функцій держави повинні ґрунтуватися на сприятливій і стимулюваній розвитку освіти з тим, щоб вона була максимально конкурентоспроможною. Тобто, наприклад, фінансування на рівні середньої і вищої освіти повинно бути організоване

за схемою, коли гроші ідуть за учнем (студентом), лишаючи право на вибір навчального закладу саме за особою. В цьому має проявлятися аксеологічна цінність державницького впливу на освіту.

Держава має не тільки контролювати якість освіти (це зробить громадськість, визначить ринок), скільки стимулювати прогресивні форми (дистанційна, кореспондентська освіта, створення освітніх комплексів безперервної освіти), впроваджувати нові освітні технології, заохочувати інтеграційні процеси в освіті, підготовку наукових і педагогічних кадрів, особливо вищої кваліфікації.

Принципово по-іншому має забезпечуватися державне фінансування освіти, стимулювання її розвитку з боку держави. Тут є два основні аспекти. Перший пов'язаний з тим, що освіта, безперечно, в цілому або переважно не може бути бюджетною. Джерела фінансування мають бути найрізноманітніші - державні, муніципальні, приватні тощо. Другий, складніший, пов'язаний з тим, що принципово по-іншому має забезпечувати-

ся держзамовлення на підготовку фахівців. Йдеться про відповідну конкурсну (тендерну) систему за участю навчальних закладів незалежно від форми власності. Тоді й «тиха війна» міждержавними й недержавними закладами освіти зникне сама по собі.

Принципово повинні змінитися система управління освітою в Україні, функції Міністерства освіти і науки України, галузевих міністерств і відомств, місцевих органів влади і управління. Переважати повинні координаційні функції замість адміністративних. Наше міністерство має взяти на себе: функції визначення освітньої політики, стратегії розвитку освіти, її перспектив; розроблення вимог до змісту освіти; координаційні, методичні, контрольні функції в межах державних потреб і замовлення на підготовку фахівців, інші функції (наприклад, атестація науково-педагогічних кадрів) повинні здійснювати регіональні органи влади, науково-педагогічні колективи, де навчають і виховують громадян [7; с. 51].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грінченко О. І., Губіна С. Л., Дух Л. І. Підготовка вчителів до викладання предмета «Харківщинознавство» / О. І. Грінченко, С. Л. Губіна, Л. І. Дух // Збірник наукових праць. Серія «Історія та географія» / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків: Колегіум, 2012. – Вип. 45. – 223 с.
2. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»). Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. N 896 (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 576 (576-96-п) 576-96-п від 29.05.96)
3. Приватная высшая школа в объективе времени: украинский вариант: Монография / М-во образования Украины; / ХГИ «НУА»; Под. общ. ред. В.И. Астаховой. – Х., 2000. – 464 с.
4. Данилишин Б. М., Куценко В. І. та ін. Гуманітарна сфера: питання теорії і практики. – К.: Наукова думка, 2002. – 485 с.
5. Вітер М.Б. Приватні вищі навчальні заклади в освітньому просторі України /М.Б. Вітер // Науковий вісник, 2007, вип. 17.6. С. 286-291.
6. Добко Т. Недержавний університет в Україні: п'яте колесо до воза? /Дзеркало тижня 19.01.2012 [Електронний ресурс]. Режим доступу:http://osvita.ua/vnz/high_school/26830.
7. Головатий М. Ф. Приватна вища школа як соціальний інститут: особливості становлення та розвитку в Україні / М. Ф. Головатий // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 3. – С. 50–52.